

Popis ukazatelů – oblast demografická

D1 Přírůstek stěhováním na 1 000 obyvatel v letech 2010–2015

$$= \frac{(\text{přistěhovalí v letech 2010–2015}) - (\text{vystěhovalí v letech 2010–2015})}{6 \times \text{počet obyvatel k 31. 12. 2012}} \times 1\,000$$

Ukazatel vyjadřuje relaci mezi přírůstkem obyvatel stěhováním a počtem obyvatel, která se udává zpravidla v promilích, tj. v přepočtu na 1 000 obyvatel středního stavu sledovaného období. V zájmu srovnatelnosti ročních ukazatelů s ukazateli za delší časové období, byl při výpočtu tohoto typu míry střední stav počtu obyvatel za sledované období násoben šesti.

Přírůstek stěhováním (migrační saldo) je rozdílem počtu přistěhovalých a vystěhovalých osob za stejné období v daném území. V souvislosti se způsobem výpočtu tohoto ukazatele můžeme konstatovat, že dosahuje-li výsledek kladných hodnot, území migračně získává a počet přistěhovalých je vyšší než počet vystěhovalých ze sledovaného území. Naopak pokud je výsledná hodnota záporná, počet přistěhovalých je nižší než počet vystěhovalých osob a sledované území migračně ztrácí.

Počet přistěhovalých vyjadřuje absolutní počet případů přistěhování na území obce (změna země trvalého pobytu, u cizinců i dlouhodobého pobytu, bez zřetele na státní občanství) a podobně počet vystěhovalých vyjadřuje absolutní počet případů vystěhování z území obce.

Zdroj: ČSÚ

Optimum: maximum

D2 Přirozený přírůstek na 1 000 obyvatel v letech 2010–2015

$$= \frac{(\text{živě narození v letech 2010–2015}) - (\text{zemřelí v letech 2010–2015})}{6 \times \text{počet obyvatel k 31. 12. 2012}} \times 1\,000$$

Přirozený přírůstek je rozdílem počtu živě narozených dětí a počtu zemřelých obyvatel za stejné období a území. Dosahuje-li ukazatel kladných hodnot, převyšuje počet živě narozených dětí počet zemřelých osob a naopak je-li počet zemřelých větší než počet živě narozených dětí je výsledná hodnota tohoto ukazatele záporná.

Počet narozených dětí (živě narozených, mrtvě narozených) je získáván sumarizací individuálních statistických hlášení o narození získaných od matričních úřadů. Nezahrnuje děti, jejichž matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem (podle zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění zákona č. 422/2004 Sb.), a nalezené děti (bez identifikace matky).

Podle nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1260/2013 o evropské demografické statistice se "narozením živého dítěte" rozumí narození dítěte, které dýchá nebo projevuje jiné známky života, jako srdeční činnost, pulsaci pupečníku nebo aktivní pohyb svalstva, bez ohledu na gestační stáří. "Úmrtím" se rozumí trvalé vymizení všech známek života v jakémkoli okamžiku po narození živého dítěte (postnatální selhání vitálních funkcí bez možnosti opětovného oživení).

Definici "mrtvě narozeného dítěte" vymezuje také nařízení Komise (EU) č. 328/2011 následovně: úmrtí plodu, jmenovitě úmrtí počatého plodu, ke kterému došlo před úplným vypuzením či vynětím z těla matky, bez ohledu na dobu trvání těhotenství. Smrt je indikována skutečností, že po oddělení od matky plod nedýchá ani nevykazuje jiné známky života, jako například srdeční akci, pulzaci pupečníku nebo aktivní pohyby kosterního svalstva.

Údaje o počtu zemřelých získává ČSÚ od matričních úřadů na základě statistického hlášení o úmrtí.

Zdroj: ČSÚ

Optimum: maximum

D3 Ukazatel úrovně vzdělání obyvatelstva ve věku 15 a více let k 26. 3. 2011

Na rozdíl od SLBD 2001 definitivní výsledky zahrnují všechny osoby, které měly v rozhodný okamžik sčítání místo obvyklého pobytu na území České republiky. Ukazatel úrovně vzdělání je souhrnným ukazatelem, který charakterizuje úroveň vzdělanosti obyvatel starších 15 let na základě výsledků sčítání lidu, domů a bytů.

Každé úrovni vzdělání byla při konstrukci ukazatele přiřazena číselná hodnota (váha):

○ základní a neukončené	hodnota 25
○ vyučení a střední odborné bez maturity	hodnota 50
○ střední s maturitou	hodnota 50
○ vyšší odborné a nástavbové	hodnota 75
○ vysokoškolské	hodnota 100

Ukazatel byl pak vypočten jako vážený průměr těchto hodnot, přičemž vahami byly počty obyvatel starších 15 let, kteří dosáhli daného vzdělání. Do jmenovatele byly zahrnuty i osoby bez vzdělání a osoby, u kterých nebyla dosažená úroveň nejvyššího dokončeného vzdělání zjištěna.

Výsledkem tohoto syntetického ukazatele mohlo být reálné číslo v intervalu 0 (pokud by všechny osoby byly bez vzdělání) až 100 (pokud by všechny osoby dosáhly vysokoškolského vzdělání).

Úroveň vzdělanosti se zjišťuje od sčítání uskutečněného v roce 1950 jako nejvyšší stupeň školního vzdělání u obyvatelstva staršího 15 let (v předchozích sčítáních byla zjišťována gramotnost). Nejvyšší ukončené vzdělání vyplňovaly pouze osoby ve věku 15 a více let podle nejvyšší ukončené školy.

Zdroj: SLDB 2011

Optimum: maximum

D4 Index stáří v roce 2015

$$= \frac{\text{počet obyvatel ve věku 65 a více let}}{\text{počet obyvatel ve věku 0–14 let}} \times 100$$

Index stáří je velmi často používanou charakteristikou věkové struktury obyvatelstva, která vypovídá o stárnutí populace. Vyjadřuje, kolik obyvatel ze starších věkových skupin připadá na sto dětí. Konkrétně v tomto případě kolik obyvatel ve věku 65 a více let připadá na 100 dětí do 15 let věku.

Je-li výsledná velikost indexu nižší než sto, je podíl sledované dětské složky obyvatel vyšší než podíl starších osob a naopak převyšuje-li výsledná hodnota indexu sto, je počet osob ve věku nad 65 let vyšší než počet dětí v populaci.

Zdroj: ČSÚ

Optimum: minimum

D5 Index ekonomického zatížení v roce 2015

Index ekonomického zatížení vypovídá o poměru počtu seniorů a dětí k počtu obyvatel v ekonomicky aktivním věku. Speciálně v tomto případě vyjadřuje kolik dětí ve věku 0–14 let a osob ve věku 65 a více let připadá na 100 osob ve věku 15–64 let.

Index ekonomického zatížení

$$= \frac{\text{počet obyvatel ve věku 0–14 let} + \text{počet obyvatel ve věku 65 a více let}}{\text{počet obyvatel ve věku 15–64 let}} \times 100$$

V souvislosti se způsobem výpočtu tohoto ukazatele můžeme konstatovat, že čím menší je výsledná hodnota indexu, tím příznivější je poměr mezi ekonomicky neaktivní a aktivní složkou obyvatel z pohledu věkové struktury obyvatel.

Zdroj: ČSÚ

Optimum: minimum

D6 Index sociálně demografické nestability

Index sociálně demografické nestability je syntetickým ukazatelem, který v sobě slučuje osm vybraných ukazatelů:

- **Podíl rodáků z celkového počtu obyvatel k 26. 3. 2011**

Otázka na bydliště matky v době narození sčítané osoby ve „sčítacím listu osob“ umožnila zjistit počet obyvatel, kteří se narodili v obci svého současného obvyklého pobytu, nebo jinak řečeno, kteří měli v době sčítání obvyklý pobyt v obci, ve kterém měla faktické bydliště jejich matka v době jejich narození.

Podíl rodáků z celkového počtu obyvatel tedy vyjadřuje, jaké procento obyvatel obce se v dané obci také narodilo. Velikost výsledného podílu vypovídá mimo jiné o skutečnosti, že rodákům zpravidla více záleží na dané obci.

Zdroj: SLDB 2011

- **Migrační přírůstek v letech 2011–2015**

$$= \frac{(\text{přistěhovalí v letech 2011–2015}) - (\text{vystěhovalí v letech 2011–2015})}{(\text{přistěhovalí v letech 2011–2015}) + (\text{vystěhovalí v letech 2011–2015})}$$

Ukazatel nabývá hodnoty v intervalu <-1;1> a jedná se o bezrozměrné číslo. Pokud ukazatel nabude extrémní hodnoty -1, znamená to, že lidé z obce pouze odchází a nikdo se nepřistěhovává.

Zdroj: ČSÚ

- **Podíl neúplných rodin na celkovém počtu rodinných domácností k 26. 3. 2011**

$$= \frac{\text{počet úplných rodin k 26. 3. 2011}}{\text{součet úplných a neúplných rodin k 26. 3. 2011}} \times 100$$

Způsob sběru formulářů a pořízení dat při SLDB 2011 umožnily získat informace o vzájemných vztazích pouze v rámci hospodařící domácnosti, proto nebylo možné na rozdíl od roku 2001 zpracovat údaje o cenzových domácnostech.

Hospodařící domácnost tvoří osoby, které společně hospodaří, tj. společně hradí výdaje domácnosti, jako je strava, náklady na bydlení aj. Společné hospodaření se vztahuje i na děti, které do příslušné domácnosti patří, i když samy na výdaje domácnosti nepřispívají. Hospodařící domácnost může být typu:

- rodinná domácnost – tvořená 1 úplnou rodinou (manželský pár, neformální soužití druha a družky – tzv. faktické manželství, registrované partnerství, příp. neformální soužití osob stejného pohlaví – tzv. faktické partnerství, a to ve všech případech s dětmi nebo bez dětí) nebo 1 neúplnou rodinou (jeden z rodičů s alespoň jedním dítětem) nebo tvořená 2 a více rodinami,
- nerodinná vícečlenná domácnost (dvě nebo více osob příbuzných i nepříbuzných, společně hospodařících, které netvoří rodinnou domácnost; mezi nerodinné vícečlenné domácnosti patří také domácnost prarodiče/prarodičů s vnoučaty),
- domácnost jednotlivce.

Při výpočtu ukazatele za obce byly k dispozici údaje o počtu rodinných domácností tvořených 1 rodinou (úplnou a neúplnou).

Zdroj: SLDB 2011

- **Podíl dětí narozených matkám mladším 20 let na počtu živě narozených v letech 2011–2015**

$$= \frac{\text{živě narození matkám ve věku do 19 let (včetně) v letech 2011–2015}}{\text{živě narození v letech 2011–2015}} \times 100$$

Zdroj: ČSÚ

- **Potratový index v letech 2011–2015**

$$= \frac{\text{potraty v letech 2011–2015}}{\text{živě narození v letech 2011–2015}} \times 100$$

Tento ukazatel je často označován jako „potraty na 100 živě narozených“. Udává počet potratů, připadajících v daném časovém intervalu na 100 živě narozených ve stejném časovém intervalu.

Za potraty jsou v demografické statistice považována předčasná ukončení těhotenství, klasifikovaná lékařem jako ukončení těhotenství potratem. Podle Zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, je plod po potratu definován jako plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z těla matčina neprojevuje ani jednu ze známek života a současně jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdnů. Potratem se také rozumí ukončení mimoděložního těhotenství nebo umělé přerušování těhotenství (UPT) provedené podle zvláštních předpisů.

Druhy potratů:

1. samovolný (spontánní vypuzení plodu z dělohy před ukončením 22. týdne těhotenství),
2. miniinterrupce (jedná se o umělé ukončení těhotenství prováděné vakuovou aspirací v raném stádiu těhotenství, tj. do sedmého týdne u prvorodičky a do osmého týdne u druhorodičky),
3. jiné legální UPT (legální ukončení těhotenství jinou metodou než miniinterrupcí do 12. týdne, u zdravotních důvodů do 24. týdne těhotenství),
4. ostatní potraty (tj. potrat, který si žena přivodila sama nebo potrat provedený nebo iniciovaný nedovoleně jinou osobou),
5. mimoděložní těhotenství (umělé ukončení mimoděložního těhotenství).

Zdroj: ÚZIS ČR

- **Podíl umělých přerušování těhotenství žen mladších 20 let na počtu umělých přerušování těhotenství v letech 2011–2015**

$$= \frac{\text{umělá přerušování těhotenství žen ve věku do 19 let (vč.) v letech 2011–2015}}{\text{umělá přerušování těhotenství v letech 2011–2015}} \times 100$$

Umělá přerušování těhotenství zahrnují mimo jiné i UPT provedené farmakologickou metodou (tzv. „potratová pilulka“).

Zdroj: ÚZIS ČR

- **Rozvody na 1 000 obyvatel v letech 2011–2015**

$$= \frac{\text{rozvody v letech 2011–2015}}{5 \times \text{počet obyvatel k 1. 7. 2013}} \times 1\,000$$

Počet rozvodů udává počet kladně vyřízených žádostí o rozvod, které Českému statistickému úřadu elektronickou formou poskytují příslušné soudy. V případě územního členění jsou rozvody tříděny podle posledního společného bydliště manželů.

Ukazatel vyjadřuje relaci mezi počtem rozvedených manželství a počtem obyvatel, která se udává zpravidla v promílích, tj. v přepočtu na 1 000 obyvatel středního stavu sledovaného období. V zájmu srovnatelnosti

ročních ukazatelů s ukazateli za delší časové období, byl při výpočtu tohoto typu míry střední stav počtu obyvatel za sledované období násoben pěti.

Zdroj: ČSÚ, příslušné soudy

- **Podíl osob se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15 a více let na počtu osob ve věku 15 a více let k 26. 3. 2011**

$$= \frac{\text{osoby se základním vzděláním a bez vzdělání ve věku 15 let a více k 26. 3. 2011}}{\text{počet obyvatel ve věku 15 let a více k 26. 3. 2011}} \times 100$$

Úroveň vzdělanosti obyvatel obce se zjišťuje pouze při sčítání lidu, domů a bytů. Nejvyšší ukončené vzdělání vyplňovaly pouze osoby ve věku 15 a více let podle nejvyšší ukončené školy.

Zdroj: SLDB 2011

Způsob výpočtu indexu sociálně demografické nestability vychází z metody Z-transformace:

$$\sum \frac{X - X_{\text{průměr}}}{s} = \text{index pro každý ukazatel, tj. za každou obec}$$

Výsledek říká, kolik procent průměrné odchylky v kraji tvoří odchylka obce od průměru kraje. Je-li index záporný, znamená to, že se obec pohybuje pod průměrem kraje a naopak. Záleží pak na tom, zda je pro obec pozitivní či negativní být pod nebo nad průměrem kraje. Podle toho pak vstupuje ukazatel do konečného výpočtu souhrnného indexu sociálně demografické nestability v obci.

Z tohoto hlediska jsou ukazatele rozděleny do dvou skupin:

- **pozitivní (P):** čím více, tím lépe (*podíl rodáků z celkového počtu obyvatel; migrační přírůstek*)
- **negativní (N):** čím více, tím hůře (*všechny ostatní ukazatele*)

Z tohoto členění vyplývá i postavení ve vzorci souhrnného indexu sociálně demografické nestability:

$$\text{Index sociálně demografické nestability} = P - N$$

Postavení ukazatelů ve vzorci souhrnného indexu sociálně demografické nestability je současně určeno i vahami, které jim byly stanoveny:

○ podíl rodáků z celkového počtu obyvatel	váha: 0,15
○ migrační přírůstek	váha: 0,15
○ podíl neúplných rodin na celkovém počtu rodinných domácností	váha: 0,10
○ podíl dětí narozených matkám mladším 20 let na počtu živě narozených	váha: 0,12
○ potratový index	váha: 0,11
○ podíl umělých přerušení těhotenství žen mladších 20 let na počtu UPT	váha: 0,12
○ rozvody na 1 000 obyvatel	váha: 0,10
○ podíl osob se základním vzděláním a bez vzdělání na počtu osob ve věku nad 15 let	váha: 0,15

Čím vyšší je tedy výsledná hodnota indexu sociálně demografické nestability, tím pozitivnější je situace pro danou obec.

Optimum: maximum

D7 Hustota obyvatelstva v roce 2015

$$= \frac{\text{počet obyvatel}}{\text{rozloha území (km}^2\text{)}}$$

Ukazatel sleduje průměrný počet obyvatel bydlících na daném území, vyjadřuje průměrný počet obyvatel na jednotku plochy v daném regionu a roce.

Hustota obyvatelstva přímo souvisí mimo jiné s mírou urbanizace regionu a s efektivností dopravní obslužnosti.

Zdroj: ČSÚ, Český úřad zeměměřičský a katastrální

Optimum: maximum